

Изкопаеми птици с името на България

Златозар Боев

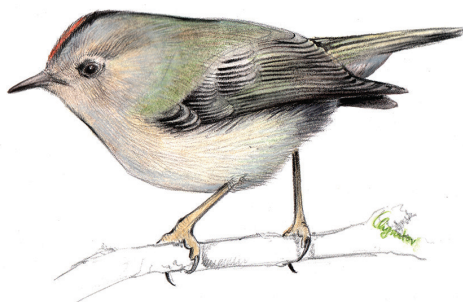
Това не е всичко: Според бележития палеоорнитолог Пирс Бродкорн (Pierce Brodkorb, 1908 – 1992) от появата на птиците през юрския период досега на Земята са възникнали, съществували и измрели в различни епохи общо 1 634 000 вида птици. От този твърде внуши-

телен брой, установени и описани в научно отношение от палеоорнитолозите в света са едва 0,11%. Това означава, че знаем и познаваме в някаква степен едва около 0,79% от птиците на Земята. Това е стъписващо, но само на пръв поглед. Птиците (поне огромното им мнозинство) са неблагоприятни организми

Колкото и да изглежда странно, за птиците, които са най-добре изучената група от гръбначните животни, все още е трудно да се каже с колко вида са представени на нашата планета. Според различни изследователи броят на съвременните птици е от 9800 до 10 758 вида. Към тях трябва да добавим и изчезналите след XV век в историческо време над 190 вида. Ако прибавим и известните ни, описани досега, изкопаеми (фосилни) видове, живели в доисторически времена, които са между 1300 и 1800 вида, излиза, че съвременната наука знае за едва около 12 000 – 13 000 вида.

по отношение на тафономията (науката за отлагането на организмовите останки и превръщането им във фосили). Малките телесни размери на повечето птици, техните тънкостенни и гребни кости рядко се запазват във фосилната летопис.

Още по-рядко попадат те в ръцете на компетентни изследователи, а галеч не всички останки могат да бъдат таксономично идентифицирани, т. е. определени, назовани и публикувани. Затова и броят на палеоорнитолозите (учените, изучаващи изкопаемите птици) е толкова малък – не повече от 100.

Regulus bulgaricus

Българско кралче (*Regulus bulgaricus*). Рис.: Асен Игнатев

В България първите изкопаеми птици са описани едва през 1984, но първата публикация, съдържащи подробни сведения за фосилни птици от България излиза 2 години преди това. Тези две публикации са на чуждестранни учени – от Грузия и Полша. Първите български изкопаеми птици, описани от наши учени, са публикувани в 1995 г. Оттогава до 2021 г. от палеонтологичните находки на фосилна фауна в страната са публикувани като нови за световната наука общо 40 таксона (систематични категории). От тях 5 са нови родове птици за науката, 1 е подвид, а останалите са нови видове.

От птиците, описани от нашата страна, 6 вида носят името на България. Сред тях е една от най-малките изкопаеми птици в Европа – българското кралче (*Regulus bulgaricus*). То не е единствената врабчоподобна (пойна) птица, известна от България. Въпреки, че е на повече от 2,7 милиона години, от него в находището край гр. Вършец (до с. Долно Озирово) се е запазила като по чудо една цяла с всичките ѝ детайли, лакътна кост от лявото крилце на птицата, дълга едва 13 милиметра! То до-

сега е единственото известно изкопаемо кралче в света. Предполага се, че е родоначалник на съвременното червеноглаво кралче (*Regulus ignicapilla*), тъй като в Северното полукълбо изголистните гори имат по-съвременно (следледниково) разпространение, а те днес се населяват основно от другия широко-коразпространен вид – жълтоглавото кралче (*Regulus regulus*).

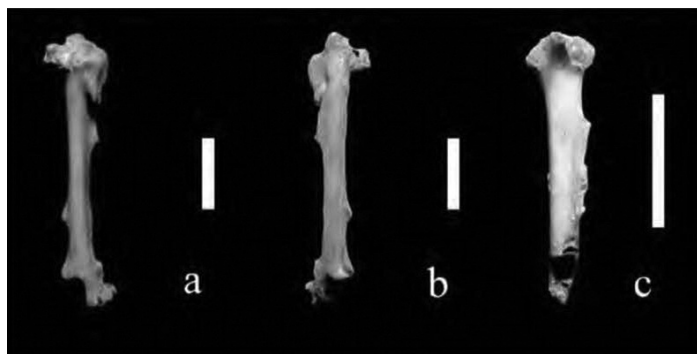
От територията на България (и от същото находище до Вършец) е описана и още една пойна (наистина сладкопойна!) птица – българската качулата чучулига (*Galerida bulgarica*). От нея са се запазили само две кости. Тази чучулига е била много сходна със съвременната качулата чучулига (*Galerida cristata*), но са установени разлики в детайли в устройството

Лява лакътна кост на българско кралче (*Regulus bulgaricus*). Сн.: Симеон Стоилов

Жълтоглаво кралче (*Regulus regulus*), Лозенска планина, 25.12.2019 г. Сн.: Златозар З. Боев

Костни находки от българска качулата чучулига (*Galerida bulgarica*): киткова кост от дясното крило – долен (а) и горен (b) изглед; тибиотарзална (голямопиещия) кост от левия крак (с). Сн.: Асен Игнатов

то на костите. При летящите птици (и бозайници – прилепите) консерватизмът в костната морфология е изключително голям и дори много слаби различия са индикатори за таксономичната неидентичност. Обратното – при нелетящите птици (щрауси, нандута, кивита, пингвини), морфометричната изменчивост е голяма и напълно съответства на тази на всички нелетящи бозайници.

В друго находище с малко по-млада възраст (2,1 – 1,95 млн. г.) – карьерата „Козяка“ до гр. Сливница, са открити останките на българската шовирерия (*Chauvireria bulgarica*) – гребна, подобна на яребица, кокошоподобна птица от семейството на фазановите (*Phasianidae*). От нея са намерени 54 костни останки. Тази птица е от рода *Chauvireria*, който е описан, но чрез друг вид от същото находище до гр. Вършец. Шовирериите, по името на бележитата френска палеоорнитоложка Сесил Муре-Шовире (Cécile Mourer-Chauviré) са били с големина между тази на сегашните пъгпъгъци и полските яребици. Имали някои сходства със съвременните пясъчни (пустинни) яребици (*Ammoperdix*), които днес населяват Арабския полуостров, Египет и Близкия Изток.

Български кралче, чучулига, яребица От 10 години има и български сокол (*Falco bulgaricus*). Той, обаче е с доста по-гребна възраст. Произлиза от късномиоценското палеонтологично находище на т.н. хипарионова фауна, характерна за някогашната разрежена савана по нашите земи, чийто съвременен аналог се е съхранил днес в Източна Африка. Възрастта му е около 7 милиона години. Отнасял се е към групата

на малките соколи (*tinnunculus*), към които се числи и широко разпространеният днес у нас керкенез или черношипа ветрушка (*Falco tinnunculus*). От този сокол са достигнали до нас 16 костни останки – достатъчно, за да стане ясно, че са принадлежали на древен нов и неизвестен миоценски вид. Намирането му в палеонтологичното находище край гр. Хаджидимово доказва, че семейството на соколите (*Falconidae*) още през миоцена вече се е било „разделило“ на двете добре обособени групи в Стария свят – малките соколи (*tinnunculus*) и егрите соколи (*cherrug*). За групата на големите соколи липсват сведения от неогена и терциера изобщо, а тази на малките соколи е добре позната от редица находища в Европа – от България, Унгария и Украйна. С това българският сокол се оказва сред най-древните известни изкопаеми соколи в цяла Европа.

Сред фосилните птици от България вече има и български фазан (*Phasianus bulgaricus*). Той е установен в друго находище от късния миоцен, също в югозападна България – находището край с. Горна Сушица (Санданско). Ви-

дът е описан въз основа на една запазена лакътна кост от крилото и е най-древният фазан в Европа. На големина, а вероятно и на външен вид, е бил сходен със съвременния колхидски фазан (*Phasianus*

Качулата чучулига (*Galerida cristata*), С. Денница, 29.05.2009 г. Сн.: З. Боев

Черношипа ветрушка (обикновен керкенез; *Falco tinnunculus*). кв. Симеоново (София), 25.06.2016 г. Сн.: З. Боев

*Лакътна кост от лявото крило на български фазан (*Phasianus bulgaricus*).
Сн.: Асен Игнатов*

colchicus), ... но е живял преди 7,36 милиона години!

И накрая – може би най интересното. В България са открити единствените в Европа и цялата палеарктична област птици носорози. Птиците носорози вече се разглеждат като самостоятелен разред (Bucerotiformes), въпреки че до неотдавна те бяха поставяни в разреда на сивявицоподобните птици (Coraciiformes) с ранг на семейство (Bucerotidae). В състава на този разред има една обособена група птици, отделена като трибус – земните птици носорози, или земни рогати врани (Bucconini). От тях на Земята до днес са доживяли само 2 вида – абисинската (северна) земна птица носорог (*Bucorvus abyssinicus*) и южната земна птица носорог (*Bucorvus leadbeateri*). И двата вида в наши дни са разпространени в саваните на Африка на юг от Саха-

*Колхидски фазан (*Phasianus colchicus*). Мъжки (вдясно) и женска (вляво). Национален природонаучен музей – БАН. Сн. З. Боев*

ра. Любопитно е, че на север от Сахара, в планината Атлас в Мароко е намерена находка от изкопаема земна птица носорог от късен миоцен, описана като брайлонова земна рогата врана (*Bucorvus brailioni*). Та това находище е почти ... в Европа! Да, ама не! Съвсем в Европа, на Балканите и в България бяха открити първите европейски останки от птици носорози. Находките са само две, но напълно достатъчни, за да включим нашия континент в някогашния ареал на тези толкова „екзотични“ днес странни птици на саваната. От същото палеонтологично находище край Хаджидимово, откъдето е и българският сокол, е и описаната българска европейска земна рогата врана (*Euroceros bulgaricus*). Тази величествена птица е една от най-едриите изкопаеми птици от Европа. В някогашната европейска савана тя отстъпвала

Долен край на бедрена кост от десния крак на европейска земна рогата врана вляво и южна земна птица носорог дясно (*Euroceros bulgaricus*). Сн. Борис Андреев

Проф. д.б.н. Златозар Боев работи в Националния природонаучен музей при БАН от 1980 г. Завежда отдел „Гръбначни животни“. Създава палеоорнитологията като научно направление в България. Изгражда най-богатата в Югоизточна Европа колекция от фосилни (неогенски и плейстоценски) и субфосилни птици, сравнителна остеологична колекция от рецентни птици и научна библиотека по палеонтология и еволюция на птиците.

единствено на каратеодоровия щраус (*Struthio karatheodoris*), на някои дропли и жерави. От нея са намерени две кости – лопатка и бедрена кост.

Понеже темата на тази статия са изкопаемите птици, носещи името на България, ще споменем, че от страната ни са описани и доста други видове птици, които носят имена на наши реки, градове, региони, учени и гр. Така българското присъствие в световната орнитологична таксономична номенклатура е надеждно представено. ■